

Philosophy, 2(9), 68-72. URL: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2023/9-13/15>

3. Кухочька Т.Г. Особливості впливу TELEGRAM на громадські настрої українців в умовах російської збройної агресії. м. Одеса: Видавничий дім «Гельветика». Ужгородський національний університет, 2025. № 41. С. 57-60
4. Зовнішня політика України – 2013: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети / За ред. Г. М. Перепелиці. К.: ВД «Стилос», 2014. 352 с. URL: https://www.fpri.kiev.ua/wp-content/uploads/2016/07/Yearbook_2013.pdf (дата звернення: 27.05.2026).

Короткова Юлія Михайлівна,
професор кафедри мовної підготовки
Національної академії внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

МОВА ВОРОЖНЕЧІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДИСКУРСИВНОЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ: ВІД ТЕОРІЇ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні вчені оперують категоріями «мова ворожнечі», «мова ненависті», «чорна риторика», hate speech. Зазначені поняття вони зазвичай вживають як синонімічні, позначаючи ними всі форми вираження (як вербального, тобто писемного мовлення, так і візуального – фото- та відеоматеріали), котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм чи інші форми ненависті, що базуються на нетерпимості, зокрема такій, що виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації і ворожого ставлення до меншин, іммігрантів та осіб іноземного походження, осіб з інакшими поглядами [1, с. 147].

Мова ворожнечі може мати як явні, так і приховані форми – від саркастичних зауважень до відкритих закликів до насильства.

Американський психолог Гордон Олпорт ще в 1954 році запропонував п'ятирівневу шкалу, яка ілюструє поступову ескалацію дискримінації – від вербальних проявів до фізичного знищення [3]. Розглянемо детальніше описані рівні.

1. *Антилокуція (Antilocution)*. Це початковий рівень, що включає негативні висловлювання, жарти, стереотипи та плітки щодо певної групи.

2. *Уникнення (Avoidance)*. На цьому етапі люди свідомо уникають взаємодії з представниками певної групи, що призводить до соціальної ізоляції.

3. *Дискримінація (Discrimination)*. Група позбавляється рівних прав і можливостей, наприклад, у працевлаштуванні чи освіті.

4. *Фізичні напади (Physical Attack)*. Ворожість переходить у відкрите насильство: напади, переслідування, руйнування майна.

5. *Знищення (Extermination)*. Найвищий рівень – систематичне насильство або геноцид.

Можна виділити три форми мови ворожнечі, які корелюються з першими трьома рівнями дискримінації за школою Олпорта: 1) пряма (експліцитна), рівень 1 – антилокуція; 2) прихована (імпліцитна), рівні 1–2 – антилокуція, уникнення; 3) структурна дискримінація, рівень 3 – дискримінація.

Розглянемо детальніше виокремлені рівні.

1. *Пряма (експліцитна) мова ворожнечі*. Найбільш очевидний тип – прямі зневажливі, підбурювальні або принизливі висловлювання. Включає пропаганду, підбурювання до зневаги, ненависті чи шельмування особи або групи. Це можуть бути:

- расистські висловлювання, зневажливі етноніми, твердження про «неповноцінність» рас (наприклад, Чому ви всі переселенці зі Сходу, такі агресивні? Таке враження, що у Вашому селі взагалі школи не було);

- ксенофобні висловлювання (наприклад, зображення мігрантів як «навали», «поток», «загрози», опис міграційних процесів через метафори стихійного лиха – «хвиля біженців», «заполонили», «понаїхали»);

- сексистські висловлювання (наприклад, зведення людини до гендерної ролі: Жіночко, може Ви б краще домашнім господарством займались? Дівчино, ідіть варити борщ, ну не здатні Ви до водіння);

- дискримінація за інвалідністю: (наприклад, використання «дефінітивної» мови людина = діагноз: «інвалід», «каліка», «даун», «аутист», «епілептик», «діабетик» замість «людина з інвалідністю», «дитина з синдромом Дауна» тощо; героїзація або жалість: «прикутий до візка», «жертва хвороби», «страждає на...», «бідолашний», «герой, бо просто вийшов у магазин»; використання діагнозів як образ: «ти що

– даун?», «шизофренічні ідеї», «параліч системи»; використання терміна «нормальний» як протиставлення людині з інвалідністю: «людина з розладом аутистичного спектра, на відміну від нормальної, потребує більше часу на...»).

2. Прихована (імпліцитна) мова ворожнечі.

Значно складніший для виявлення тип. Це – не відкрита образа, а системне конструювання нерівності через мову та структуру тексту. Це можуть бути:

- евфемізми та кодована мова, нібито нейтральні вислови з дискримінаційним підтекстом (наприклад: «У нас тут свої правила – не для всіх це підходить»; «Ми працюємо з нормальними документами» (натяк на «неправильність» клієнта);

- узагальнення та генералізація, приписування рис усім групі (наприклад: «Сучасна молодь дуже агресивна, батьки зовсім не займаються вихованням дітей»). Навіть «позитивні» стереотипи шкідливі, бо позбавляють людину індивідуальності. До того ж – це прямий шлях до наступної дискримінації: якщо сьогодні ми віримо, що «всі А – працюючі», завтра ми так само легко повіримо, що «всі Б – лініві»;

- дегуманізація (наприклад, порівняння людей з тваринами, природними явищами, числами: «потік мігрантів» (люди = рідина), «сарана біженців», «ракова пухлина суспільства» (щодо певної групи), «інфільтрація чужинців» тощо);

- віктимізація: зображення груп виключно як жертв, без суб'єктності (наприклад: «У Вашому віці з цим дуже складно розібратися»).

3. Структурна дискримінація.

Наприклад, не враховуються потреби: військових, людей з інвалідністю; літніх людей; людей, які вперше звертаються; відсутні додаткові пояснення або підтримка.

Таким чином, мова ворожнечі є не лише етичним, а й соціально-політичним викликом. Її ранні прояви, зафіксовані на нижчих рівнях шкали Олпорта, потребують своєчасного реагування, оскільки саме вони можуть перерости у більш небезпечні форми. Протидія мові ворожнечі передбачає комплекс заходів: правове регулювання, освітні програми та формування культури толерантного спілкування.

Мацюк Г. П. запропонувала «шкалу вираження» дискримінаційних лозунгів та закликів. Маркерами «жорсткого рівня» мови ворожнечі дослідниця вважає прямі та приховані заклики до

наси́льства; заклики до наси́льства у вигляді загальних гасел; заклики до дискримінації; заклики до дискримінації у вигляді загальних гасел; завуальовані заклики до наси́льства та дискримінації (пропаганда і історичних та сучасних випадків наси́льства та дискримінації. «Середній рівень» мови ворожнечі можна спостерегти у публікаціях, які ставлять під сумнів загальновизнані випадки історичних злочинів; звинуваченнях етнічної групи в історичних злочинах; твердженнях про кримінальність етнічної чи релігійної групи; твердженнях про непропорційну перевагу тієї чи тієї групи в плані матеріального достатку або у владних структурах; звинуваченнях у негативному впливі тієї чи тієї групи на суспільство; закликах не допустити вкорінення тієї або тієї етнічної групи в певному регіоні). До «м'якого рівня» мови ворожнечі науковиця зараховує створення негативного образу етнічної групи; згадку назви етнічної групи в негативному контексті; твердження про неповноцінність, моральні вади тієї чи тієї етнічної групи; згадку тієї або тієї етнічної групи в принизливому контексті; цитування ксенофобних висловлювань без коментаря, негативного образу етнічної групи; згадку назви етнічної групи в негативному контексті; твердження про неповноцінність, моральні вади тієї чи тієї етнічної групи; згадку тієї або тієї етнічної групи в принизливому контексті; цитування ксенофобних висловлювань без коментаря, який засвідчує відмежування автора від представленої позиції [2, с. 119–120].

Слід зазначити, що під час війни мова ворожнечі може трансформуватися на інструмент гібридної війни, спрямований на дегуманізацію та дискредитацію противника. Водночас вона здатна виконувати й консолідаційну функцію, сприяючи згуртуванню суспільства перед обличчям ворога. Зокрема, поява таких слів, як «орки», «Оркостан», «Лукашеску», «Путлер», «Мацква», «Болота» тощо, хоча й належить до проявів мови ворожнечі, в умовах війни допомагає частині населення підтримувати моральний дух і формує зневажливе ставлення до противника.

Узагальнюючи викладене, мова ворожнечі (hate speech) є комплексним вербальним і візуальним інструментом дискурсивної дискримінації, що охоплює різні форми вираження нетерпимості. Її деструктивний вплив розвивається ескалаційно від побутових стереотипів і прихованих дегуманізуючих метафор до жорстких закликів до наси́льства, що чітко корелюється зі шкалою Гордона Олпорта та класифікацією Г. П. Мацюк. В умовах воєнного стану цей

феномен трансформується: з одного боку, він стає зброєю гібридної війни для дегуманізації ворога, а з іншого — виконує специфічну консолідаційну функцію завдяки появі експресивних неолексем (наприклад, «орки», «рашисти»), які допомагають населенню підтримувати моральний дух. Оскільки навіть початкові прояви лінгвістичної агресії здатні перерости у фізичне насильство, протидія цьому виклику потребує негайного комплексного реагування через правове регулювання, освітні програми та формування культури толерантного спілкування.

Список використаних джерел

1. Антіпова О. П. (2020). Феномен мови ворожнечі в умовах сучасного інформаційного простору. *Proceedings of the Kyiv Aviation Institute. Series: Philosophy. Cultural*, 2020. 31(1). 148–152. <https://doi.org/10.18372/2412-2157.31.14844>
2. Мацюк Г. Розвиток теорії соціолінгвістики: формування змісту поняття «мова ворожнечі» як форми дискурсивної дискримінації. *Studia Ucrainica Varsoviensia* : Uniwersytet Warszawski Katedra Ukrainistyki. Warszawa, 2015. № 3. S. 111–123.
3. Allport G. W. *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley. Cambridge, Massachusetts, 1954. 537 p.

Лопутько Олена Анатоліївна,
професор кафедри мовної підготовки,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Національна академія внутрішніх справ

Драмарецька Лариса Борисівна,
старший викладач кафедри мовної
підготовки, Національна академія
внутрішніх справ

ОБҐРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗПОДІЛУ НАВЧАЛЬНИХ ВЗВОДІВ НА ГРУПИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІНОЗЕМНА МОВА ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ»

У сучасних умовах трансформації системи вищої освіти України, інтеграції держави до європейського та світового